

RAZGOVOR: IVICA POLJIČAK, SOCIOLOG, DRŽAVNI TAJNIK U MINISTARSTVU KULTURE

Arhivsko gradivo bit će dostupnije

Novim se zakonom utvrđuje da je javno dokumentarno i arhivsko gradivo dostupno od nastanka i ukida se opći rok nedostupnosti od 30 godina, što gradivo čini uvelike dostupnijim. To je potpuno različito od dijela glasanih populističkih poruka kojima se netočno sugerira da se novim zakonom „zatvaraju arhivi“

S državnim tajnikom u Ministarstvu kulture Ivicom Poljičkom razgovaramo o prijedlogu novog Zakona o arhivskom gradivu i arhivima koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila 2. studenoga.

Gospodine Poljičak, koje bitne novosti donosi prijedlog novog Zakona o arhivskom gradivu i arhivima?

Cjelovitim Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima omogućuje se preobrazba iz klasičnog u digitalni arhiv. Novim zakonom stvaraju se preduvjeti za preuzimanje digitalnoga gradiva i digitalizaciju usluge arhiva. Riječ je o ključnoj novini u odnosu na zastarjeli važeći Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Istodobno, kvalitetno se rješava i pitanje dostupnosti i korištenja arhivskoga gradiva, pri čemu se misli na gradivo koje je već pohranjeno u arhivu, ali i na gradivo koje se nalazi kod stvaratelja, odnosno imatelja arhivskoga gradiva.

Po pitanju dostupnosti, novim se zakonom utvrđuje da je javno dokumentarno i arhivsko gradivo dostupno od nastanka ukoliko temeljem tog ili drugog zakona nije utvrđeno drukčije. To je bitna novost i sve gradivo čini mnogo dostupnijim.

Također, uklanjaju se ograničenja dostupnosti gradiva koje je nastalo do 30. svibnja 1990, pogotovo u pogledu gradiva koje ima posebno značenje za jačanje svijesti o totalitarnim i nedemokratskim režimima u prošlosti i kulturu sjećanja na njihove žrtve. Pritom se vodi računa o zaštiti privatnosti osoba koje nisu obnašale dužnosti u javnim službama niti sudjelovale u radu ili surađivale s tijelima represivnog aparata.

Naposljetku, radi ostvarivanja ciljeva koji se žele postići novim zakonom, Vlada RH obvezuje se da u roku od godinu dana od donošenja novoga zakona, a na prijedlog Ministarstva kulture, izradi Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti. Zbog čega je to važno? Tim planom treba detaljno utvrditi dalji razvoj arhivske djelatnosti definirajući rješenja za krucijalne probleme s kojima se arhivi susreću danas. Nažalost, dio sudionika u raspravi o pitanju dostupnosti arhivskoga gradiva ne razmatra cjelinu arhivske djelatnosti. Nije dovoljno parcijalno upozoravati na probleme, važnije je postaviti jasne ciljeve i ponuditi rješenja. Arhivima u sljedećem razdoblju trebamo riješiti krucijalne probleme koji nisu od jučer, a riječ je o nedostatku prostora, potrebno je unaprijediti stručni kadar i pripremiti digitalizaciju. Stoga smo se odlučili na obvezu izrade Nacionalnog plana razvoja arhivske djelatnosti.

Koliko će trajati proces digitalizacije arhiva i što će sve obuhvatiti?

Pretpostavljamo da će u budućnosti sve gradivo biti digitalizirano, no trenutno ne možemo pouzdano reći koliko će proces trajati. Početkom stoljeća u arhivima diljem svijeta govorilo se o jedan posto gradiva koje će biti

Snimila Marija Šiško

digitalizirano i mnogi su smatrali da digitalizirati sve ne bi bilo ni potrebno ni izvedivo. Danas nisu rijetki arhivi koji su digitalizirali znatno više gradiva od takvih prvotnih procjena, zahvaljujući programima masovne digitalizacije.

Arhivi u Hrvatskoj dosad su digitalizirali oko šest milijuna stranica dokumenata, od čega je samo manji dio dostupan putem interneta. Tako se na stranicama pojedinih državnih arhiva mogu naći neki digitalizirani dokumenti te se mogu pretraživati arhivski fondovi i zbirke, kao i popisi gradiva. Ministarstvo kulture ove je godine pokrenulo nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe, čiji je cilj ubrzati digitalizaciju građe i izgraditi mrežno dostupno digitalno arhiv u kojem će se moći pretraživati i koristiti sva digitalizirana građa, a navedeni program financira se novcem Europske Unije.

Spomenuli ste da novi zakon povećava dostupnost gradiva koje je nastalo prije samostalne Hrvatske. Koja se konkretno ograničenja ukidaju?

Kako sam prethodno rekao, ukidaju se ograničenja dostupnosti gradiva koje je nastalo do 30. svibnja 1990. Odredbom o dostupnosti javnoga dokumentarnog i arhivskoga gradiva od njegova nastanka, u odnosu na važeće zakonske propise, znatno se povećava dostupnost te se istim putem i ukida opći rok nedostupnosti od trideset godina. Svim arhivsko gradivo čini znatno dostupnijim svim korisnicima arhiva. Kako vidite, to je potpuno različito od dijela glasanih populističkih poruka što su se proteklih dana mogle čuti u političkom diskursu, a kojima se netočno sugerira da se novim zakonom „zatvaraju arhivi“. Upravo suprotno, u odnosu na važeći zakon, arhivsko gradivo bit će, o čemu sam već govorio, još dostupnije. Bilo da se nalazi u arhivima ili pak kod stvaratelja ili imatelja arhivskoga gradiva.

Možete li pojasniti odredbu iz članka 19, stavka 2 novog prijedloga Zakona koja kaže: „Osobni podaci osobe koja je do 30. svibnja 1990. godine obnašala javne dužnosti te bila pripadnik ili suradnik službe sigurnosti tako da je sudjelovala u kršenju ili ograničavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda trećih osoba, dostupni su bez ograničenja“. Hoće li prema toj odredbi biti dostupni podaci o svim pripadnicima i suradnicima Udbe ili samo onima koji su sudjelovali „u kršenju ili ograničavanju ljudskih prava“?

U tom stavku pobliže se definira čiji će osobni podaci biti dostupni bez ograničenja. To se ne odnosi samo na „pripadnike ili suradnike“ službe sigurnosti, kolokvijalno Udbe, nego i na osobe koje su do 30. svibnja 1990. obnašale javne dužnosti. Ako tako čitamo ovaj stavak, a to je nužno, onda je dostupnost bez ograničenja mnogo šira jer se odnosi na svaku oso-

bu koja je „obnašala javne dužnosti te bila pripadnik ili suradnik službe sigurnosti“. Nadalje, bez obzira na nedemokratski karakter komunističkog režima, ne možemo unaprijed tvrditi da je svaka osoba koja je obnašala javnu dužnost istodobno kršila i ljudska prava ili ograničavala ljudska prava i temeljne slobode trećih osoba. U tome i jest smisao utvrđivanja činjenica, do čega bi trebalo doći pregledavanjem samog arhivskoga gradiva.

Pripadnici i suradnici službe državne sigurnosti posebice su izdvojeni da bude jasno da se izravno odnosi na njih. Osobni podaci svih osoba koje su surađivale sa službama sigurnosti u kršenju ili ograničavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda trećih osoba bit će dostupni bez ograničenja.

Smisao te odredbe jest u tome da se onemogućuje korištenje propisa o zaštiti osobnih podataka za prikrivanje nečijega sudjelovanja u kršenju ili ograničavanju ljudskih prava i temeljnih sloboda. Podatak o tome je li netko bio pripadnik službe sigurnosti ili njezin suradnik ne smatra se zaštićenom osobnim podatkom i prema toj odredbi treba biti dostupan.

Odnosi li se Zakon i na evidentirane osobe koje su surađivale s Udbom, a nisu imale formalni status suradnika? O tome se polemiziralo u medijima.

U pitanju kažete na „evidentirane osobe koje su surađivale s Udbom“. Gdje su evidentirane? Uostalom, zar nije bila partijska obveza svih članova bivšeg Saveza komunista da surađuju, premda nisu bili formalni pripadnici ni suradnici? To se tek istraživanjem gradiva može utvrditi. Ako su surađivali, ta činjenica njihove podatke čini dostupnima korisnicima arhivskoga gradiva.

Zašto se termin dostupnosti građe s 31. prosinca 1990, koji ste predvidjeli u nacrtu prijedloga Zakona objavljen uoči javne rasprave u travnju, u novom nacrtu Zakona pomiče na 30. svibnja 1990? Trenutno su na snazi Mostove izmjene Zakona iz svibnja s terminom 22. prosinca 1990.

Termin 31. prosinca iz perspektive arhivske struke potpuno je legitiman, označava kraj kalendarske godine i s tim smo terminom krenuli u javnu raspravu. S druge strane, s terminom 22. prosinca, kao termin vremenske razdiobe Hrvatske u odnosu na bivši režim, naglašen je božićni Ustav, koji je tog datuma prihvaćen. No tijekom rasprave bilo je više sugestija da je prikladniji 30. svibnja 1990. Najmanje su tri razloga tomu. Prvo, za razliku od 22. prosinca, 30. svibnja prepoznat je datum u široj hrvatskoj javnosti, slavio se službeno kao Dan državnosti, a danas je Spomendan Hrvatskog sabora. Očito je njegovo simboličko značenje mnogo veće i riječ je o datumu koji je sačuvan u kolektivnoj memoriji hrvatskoga naroda. Drugo, unatoč iznimnoj važnosti bo-

žićnog Ustava, prijenos vlasti dogodio se 30. svibnja. Nije Ustav prethodio saborskim zastupnicima, nego upravo suprotno, tada izabrani zastupnici izglasali su božićni Ustav. U tom smislu, kada govorimo o prijenosu vlasti, pod pojmom „osobe koja je obnašala javne dužnosti“, kada bi ostao važeći 22. prosinca 1990, onda bi osobni podaci primjerice Franje Tuđmana bili dostupni jednako kao i podaci svih predsjednika predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske. To je zoran primjer zbog čega je 30. svibnja 1990. prikladniji kao termin distinkcije između nedemokratskog režima i suverene i samostalne Republike Hrvatske. Treće, ako bi ostalo ovako, onda se prvih sedam mjeseci suvremene hrvatske države pridružuje nedemokratskom režimu koji joj prethodi. Vjerujem da to nitko ne želi.

Kritičari zakona kažu da je u drugoj polovici 1990. još trajao prijenos vlasti pa bi trebalo biti dostupno i gradivo iz tog razdoblja. Kako to komentirate?

Ovdje je riječ o vrlo problematičnu pristupu po kojem ispada da je važnija dostupnost podataka od 30. svibnja 1990. do kraja te godine negoli dostupnost gradiva iz razdoblja komunističkog režima iz razdoblja 1945. do 30. svibnja 1990. Nažalost, u tom uporište pronalaze oni koji žele reći da su „udbaši stvorili Hrvatsku“. Ne vjerujem da će itko ozbiljan nasjesti na tu tezu, iako se ona već neko vrijeme promiče u kontekstu izrade novog Zakona o arhivskom gradivu i arhivima. Uostalom, upravo je novim zakonom, za razliku od važećeg, to gradivo dostupnije.

U važećim zakonskim izmjenama iz svibnja u 31 točki taksativno su pobrojane konkretne društveno-političke institucije bivše države čije je arhivsko gradivo dostupno. Obuhvaća li formulacija „javno arhivsko gradivo“ iz članka 19, stavka 1 novoga nacrtu Zakona arhive svih tih institucija? Raspoložive li Republika Hrvatska uopće arhivskom građom svih tih tijela i organizacija?

Izraz „javno arhivsko gradivo“ obuhvaća gradivo svih tijela i organizacija koji su navedeni u članku 21.a važećeg Zakona i drugih ustanova koje u tom članku nisu navedene. Gradivo tih organizacija većinom je sačuvano, no u nekim slučajevima očito je da dio dokumentacije koja je nekad morala postojati sada nedostaje te ne možemo pouzdano tvrditi da je sve sačuvano. Nažalost, u javnoj raspravi nitko više ne spominje partijsko gradivo. Ne zbog sadašnjega stanja, nego utvrđivanja povijesnih činjenica. Jedna od njih je da bivši Savez komunista, prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima iz 1978. nije bio u zakonskoj obvezi predaje partijskog gradiva nadležnom arhivu. Za razliku od Saveza komunista sve druge organizacije bile su u obvezi čuvanja i predaje svog gradiva. Nažalost, isti slučaj bio je s bivšim Sekretarijatom za unutrašnje poslove te Sekretarijatom za narodnu obranu. Do devedesetih godina prošlog stoljeća javna arhivska služba nije bila nadležna za gradivo tijela u resorima obrane i unutarnjih poslova. O tome danas nažalost nitko ni riječi, a dijelu zainteresiranih za arhive problematično je prvih sedam mjeseci nove hrvatske države. Pametnome dosta.

Kad bi novi zakon mogao stupiti na snagu?

Stupanje novog zakona na snagu ovisi o tempu i rasporedu rasprava na aktualnoj, 6. sjednici Hrvatskog sabora, na čijem se dnevnom redu nalazi rasprava o prijedlogu Zakona o arhivskom gradivu i arhivima. Pred nama je prvo i drugo čitanje. Pozorno ćemo sudjelovati u raspravi i razmotriti sve konkretne prijedloge ako ih bude od saborskih zastupnika. Nacrt prijedloga usvojen je na sjednici Vlade RH od 2. studenog te upućen u dalju saborsku proceduru. Pretpostavljamo da bi ga Hrvatski sabor mogao usvojiti početkom iduće godine.